

PRIJEDLOG ZA CITIRANJE:

Kapidžić, D. (2015). Stranački sustav Bosne i Hercegovine. U: Arnautović, S., Mujagić, N., Kapidžić, D., Osmić, A., Huruz, E., *Politički pluralizam i unutarstranačka demokracija: Bosna i Hercegovina* (str.33–51). Podgorica: Centar za monitoring i istraživanje.

2. STRANAČKI SUSTAV

Uvod

Političke stranke zauzimaju centralno mjesto u suvremenim predstavničkim demokracijama i uzajamnu povezanost stranaka i političkog sustava jedne države najbolje je prikazati kroz promatranje stranačkog sustava. Političke stranke u demokracijama imaju više uloga, ali ključna je koordinacijska uloga između izabranih predstavnika i građana. Često se formiranje stranaka i održavanje slobodnih izbora zapravo smatra početkom demokratske vladavine. Pri tom je postojanje višestranačja jedna od ključnih osnova demokratskog uređenja gdje je potreban kontinuirana društvena potpora različitim političkim opcijama. U svrhu ove radne studije nužno je prikazati stranački sustav Bosne i Hercegovine (BiH) u obliku kakav postoji u prvoj polovici 2015. godine.

Osnova formiranja stranaka su podjele u društvu, pri čemu se ove podjele razlikuju među državama. Političke stranke se tako okupljaju oko određenih društvenih rascjepa i odlika identiteta koji mogu imati ekonomsku, jezičku, vjersku, nacionalnu ili drugu osnovu. Od sredine 1970-ih godina stavlja se veći fokus na uspostavu kompetitivnih političkih sustava i trajnijih oblika političkih stranaka (Lipset, 2000). Stranački sustav je teško detaljno odrediti, te je najprihvaćeniju definiciju ponudio Sartori koji ga naziva "sustavom interakcija koji nastaje kao rezultat međustranačkog natjecanja" (Sartori, 2005: 39). Osnova stranačkog sustava demokratskih država čine pravila i obrasci ponašanja koji nastaju kroz splet kompetitivnih odnosa i interakcija među političkim strankama, te oblike njihovog natjecanja čine više predvidivim i uzajamno ovisnim u društvenim okvirima borbe za moć. Stranački sustav je prema tome mnogo više od jednostavnog zbira stranaka. U slučaju postojanosti kompetitivnih odnosa između istih političkih stranaka, što je posebice odlika država zapadne Europe, možemo govoriti o institucionalizaciji stranačkog sustava, iako drugi autori koriste izraze "strukturiranja" ili "sistematiziranja kroz zatvaranje" (Kitschelt, 2007: 525).

Prikaz stranačkog sustava BiH će pokušati dati široki pregled trenutačnog stanja, te ocjenu stabilnosti stranačkog sustava ove države. Prvi dio čini povijesni prikaz razvoja političkog pluralizma u posljednjih četvrtinu stoljeća i prikaza osnovnih društvenih rascjepa bitnih za formiranje političkih stranaka. Drugi dio predstavlja pravnu osnovu formiranja i financiranja političkih stranaka u BiH. Treći i četvrti dio daje statistički pregled stranačkog sustava zasnovan na rezultatima izbora za Parlament BiH od 1996 - 2014. godine, te posebice izdvaja relevantne stranke. Peti dio zaključuje radnu studiju i daje ocjenu o stabilnosti stranačkog sustava.

2.1 Uvođenje višestranačja i razvoj političkog pluralizma od 1990. godine

Današnja BiH je nekonsolidirana demokracija sa višestranačkim sustavom. Trenutačni politički i stranački sustav je zasnovan na daytonskom Ustavu BiH iz 1995. godine, ali višestranačje je uvedeno nekoliko godina ranije. Proces suvremenog razvoja stranačkog sustava BiH započet je u sklopu demokratske tranzicije koja je obuhvatila Srednju i Istočnu Europu između 1988. i 1990. godine. Prekretnicu ovoj demokratskoj tranziciji BiH svakako čine prvi izbori u novembru 1990. godine kojima je uvedeno višestranačje nakon četiri decenije jednostranačke vladavine.

Savez komunista BiH je, suočen sa gubitkom legitimiteta i permanentnom društvenom i ekonomskom krizom, te okružjem demokratske tranzicije širom srednje i istočne Europe i u drugim jugoslavenskim republikama, 1990. godine odlučio dozvoliti višestranačko organiziranje i sprovesti demokratske slobodne izbore. Prvi slobodni izbori su zakazani iste godine, po uzoru na već provedene izbore u Sloveniji i Hrvatskoj. U julu 1990. godine usvojeni su Amandmani LIX-LXXX na Ustav SR BiH koji su radikalno izmijenili politički sustav tadašnje socijalističke republike. BiH je određena kao demokratska i suverena država tri ravnopravna naroda (Muslimana, Srba i Hrvata), građana i drugih manjina koji u njoj žive, te im je data mogućnost, kao nosiocima vlasti, da putem višestranačkih, tajnih, otvorenih i slobodnih izbora biraju svoje predstavnike u institucije vlasti. Uvedene su slobode udruživanja i političkog djelovanja koje su otvorile vrata za nastanak i/ili povratak političkih stranaka. U nastojanju da se izbjegne partikularizacija i etnizacija stranačkog sustava uvedena je zabrana organiziranja političkih stranaka na etničkoj osnovi. Ovaj potez je ubrzo ocijenjen neustavnim od strane Ustavnog suda BiH, što je omogućilo stvaranje etničkih stranaka i etnopolitičku mobilizaciju (Arnautović, 2009: 179-180).

Sazivanje prvih slobodnih izbora prati određenu tranzicijsku logiku koju su svojevremeno, nekoliko godina prije političkih previranja u SFRJ, opisali O'Donnell i Schmitter. Sama najava slobodnih izbora, popraćena konkretnim koracima kao što su izmjene ustava i donošenjem novih izbornih zakona, pokreće ubrzan proces promjene odnosa između autoritarnih nosioca vlasti i opozicionih snaga i frakcija. Čvrsti izgled održavanja slobodnih izbora, političke stranke stavlja u centar političkih zbivanja, pruža im njihov "trenutak slave", te ih profilira kao nosioce demokratskih i političkih odluka (O'Donnell & Schmitter, 1986: 57). U etnički pluralnim društvima ovaj ubrzani proces poprima i dodatnu paralelnu dimenziju nadmetanja među etničkim predstavnicima. Ukoliko ne postoji povjerenje u nepristranost javnih institucija, te ubjeđenje da će funkcija vlasti donijeti isključivu ili nerazmjernu korist etničkoj skupini koja pobjedi na izborima, "osvajanje" tih institucija postaje gorući problem (Horowitz, 1985: 194).

Tijekom prve polovice 1990. godine započinje formiranje novih političkih stranaka u BiH. Gdje je ranije Komunističkoj partiji kao jedinoj bilo dozvoljeno političko djelovanje, preko noći se uspostavlja višestranački sustav koji se zasniva na društvenim rascjepima koji su bili potisnuti tijekom jednostranačke vladavine. Prvenstveno se osnivaju tri stranke sa etničkim predznakom koje okupljaju Hrvatske, Srpske ili Bošnjačke članove i interese. Etničke stranke se pojavljuju kao interesne skupine i nacionalni pokreti pojedinih etničkih grupacija koje su unutar sebe okupili veliku raznolikost etničkih interesa, pritom oslanjajući se na političku baštinu nacionalnih i kulturnih organizacija i stranaka sa početka 20. stoljeća. Ovo su Stranka demokratske akcije (SDA; formirana u maju i zastupa Bošnjake-Muslimane), Srpska demokratska stranka (SDS; formirana u julu i zastupa Srbe), te Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZBiH; formirana u augustu i zastupa Hrvate). Komunistička partija pred izbore mijenja naziv i program djelovanja, te na ovim prvim izborima nasupa kao Savez komunista-Stranka demokratskih promjena (nakon izbornog poraza će ponovo promijeniti ime u Socijaldemokratska partija). Druge opozicijske stranke nastaju transformacijom različitih socijalističkih organizacija ili raskolom unutar etničkih blokova. "Na prvim višepartijskim izborima u Bosni i Hercegovini oblikuje se višestranački sistem izveden dominantno na etničkoj osnovi" (Pejanović, 2006). Na prvim višestranačkim izborima 1990. godine pobjedu odnijele su stranke koje zastupaju partikularne etničke interese što će imati dalekosežne posljedice kako po ratna dešavanja u BiH, tako i za poslijeratni stranački sustav.

Politički sustav uspostavljen Daytonskim mirovnim sporazumom naglašavao je institucionalizaciju etničkih podjela kroz aranžmane konsocijacijske demokracije, te uporabu "nacionalnog ključa" u podjeli političkih funkcija. Na ovaj način se međuetničko natjecanje i konflikt u poslijeratnom razdoblju mogao svesti na minimum i takva etnicizacija politike dobro je prihvaćena od domaćih i međunarodnih

aktera (Chandler, 2000: 111). Istovremeno, međutim, dolazi do politizacije etniciteta gdje političke stranke koje zastupaju isključivo interese vlastite etničke grupe ostvaruju najveći uspjeh na izborima. Tako su na prvim poslijeratnim izborima održanim 1996. godine tri prijeratne etničke stranke konsolidirale svoj dominantan položaj u vlasti. Politički sustav uspostavljen na načelima konsocijacijske demokracije naglašavao je natjecanje između stranaka istog etničkog predznaka, dok je međuetničko izborno natjecanje svedeno na minimum. Politički efekti prvih poslijeratnih izbora i potpuna dominacija etničkih rascjepa u biračkom tijelu potvrdile su polarizaciju stranačkog sustava koja je bila jasnija i više rasprostranjena nego na predratnim izborima (Kasapović, 1997). Dominacija etniciteta kao osnove stranačkog sustava nije odgovarala međunarodnim akterima koji su si za cilj postavili rekonstruiranje poslijeratne BiH i jačanje multietničkog elementa. Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OSCE) i Ured visokog predstavnika za BiH (OHR) su imali velike ovlasti u reguliranju izbornog procesa i ostvarivanja slobode medija tijekom prvih nekoliko poslijeratnih izbora. Mjenjanjem izbornih pravila, smjenjivanjem nekooperativnih političara i otvorenom podrškom netetničkih ili multietničkih stranaka su se pokušali stvoriti uvjeti za uspjeh umjerenih i građanskih stranaka (Chandler, 2000: 114, 119). U suštini su međunarodni akteri nastojali stranke u BiH učiniti više demokratskim, pritom koristeći nedemokratska sredstva (Manning, 2004), pri čemu je ova strategija tek djelomično uspjela. Danas, skoro dva desetljeća nakon rata, se i dalje može govoriti o kontinuiranoj i potpunoj dominaciji etničkih stranaka.

2.2 Struktura društvenih rascjepa u BiH

Politički relevantni društveni rascjepi u BiH danas su jasno definirani etničkom pripadnošću njenog stanovništva, pri čemu i u drugim etnički heterogenim republikama bivše Jugoslavije možemo uočiti dominaciju etničkog momenta u političkom životu (Goati, 2007: 275). Prema Kitscheltu društvene rascjepe odlikuje trajnost podjele stanovništva prema socijalnim, političkim, ekonomskim ili kulturnim interesima. Kako postoje znatne prepreke za pojedince koji žele mijenjati svoju sociodemografsku pripadnost, te nagrade, obaveze i ograničenja koja dolaze uz članstvo, pojedinci se organiziraju unutar vlastite grupe kako bi zaštitili i povećali svoje privilegije (Kitschelt, 2007). Dugo vremena konfesionalna pripadnost stanovništva bio je jedini politički relevantan faktor u BiH. Partikularni pokreti nacionalnog osvješćenja su u nedostatku sjedinjujućeg, nad-religijskog nacionalnog pokreta doveli do pojave tri glavne etnopolitičke grupe koje su zapravo oslikavale religijsku podjelu stanovništva. U ranoj fazi etno-nacionalnog osvješćenja ove

nastajuće grupe dodatno su se učvrstile političkom i stranačkom institucionalizacijom temeljenom na vjerskim razlikama. Sustav je poticao formiranje političkih stranaka prema etno-religijskim kriterijima, te utemeljio institucionalni subjektivitet etnički definiranih vjerskih kolektiva (Bieber, 2006: 7; Wolff, 2006: 28). Kroz konsocijacijsku demokraciju post-daytonske BiH su se ovi kolektivi čvrsto institucionalizirali u odvojene društvene “stubove”. Deschouwer povodom ovoga navodi da se istovremeno radi o uspostavi konsocijacijske demokracije kako bi se upravljalo društvenim rascjepima bezkonfliktnim sredstvima, kao i o jačanju samih političkih rascjepa kroz političke i komunikacijske prakse u konsocijacijskim demokracijama. Prvenstveno stranačke elite, koje se nadmeću za što više ostvarivih i realno mogućih glasova, potiču ove prakse koje prate društvene rascjepe (Deschouwer, 2001: 210; Boix, 2007). Etnički podjeljeno društvo u BiH je kroz konsocijacijsku demokraciju ostvarilo oblik političkog nadmetanja bez međuetničkih sukoba, ali po cijenu podjele društva i biračkog tijela po etničkoj pripadnošću, za što su u velikoj mjeri zaslužne političke stranke.

Za određenje stranačkog sustva BiH je bitno razumijeti utjecaj društvenih rascjepa na političko natjecanje. Naime, političko nadmetanje u BiH se odvija unutar etničkih skupina (ili stubova, prema terminologiji koja opisuje slične pojave u Nizozemskoj i Belgiji) i tako stvara etnički omeđene stranačke sustave sa velikom mjerom samostalnosti. Empirijski se ova tvrdnja može dokazati statističkom analizom etničkog glasanja u BiH, gdje je utvrđeno da postoji velika podudarnost etničke strukture općina i izbornih rezultata etničkih stranaka¹⁵ (Kapidžić, 2015). Koristeći Sartorijevu terminologiju, u BiH možemo govoriti o kompleksnom stranačkom sustavu sa tri etnonacionalna stranačka podsustava, pojavom koja je prisutna i u drugim multietničkim regijama Europe (Haughton & Deegan-Krause, 2015: 69; Manning, 2004: 72), gdje se stranke nadmeću za glasove unutar segmentirane političke arene.

2.3 Pravni osnov formiranja i financiranja političkih stranaka

Formiranje i rad političkih stranaka u BiH regulirano je zakonodavstvom na više razina. Svi zakonski akti po svojoj strukturi su veoma slična, te je moguće tvrditi da stranke u BiH djeluju unutar većinski istovjetnog zakonskog okvira. Osniv-

¹⁵ Tako je uočeno da su na izborima 1990. god. za Vijeće građana Parlamenta BiH 74,6% Bošnjaka glasali za bošnjačke stranke (SDA i MBO), 83,8% Srba glasali za srpsku stranku (SDS), te čak 92,6% Hrvata glasali za hrvatsku stranku (HDZ). Stranke bez jasnog etničkog predznaka (SK-SDP, SRJS, DSS i SSO-DS) su dvije trećine svojih glasova dobili od pripadnika jedne od tri glavnih etničkih grupa, prvenstveno Bošnjaka.

anje političkih stranaka se tako regulira zakonima na nivou entiteta, Federacije BiH (FBiH) i Republike Srpske (RS), te Distrikta Brčko (DB), dok se financiranje političkih stranaka regulira jedinstvenim zakonom na državnom nivou, te raznim podzakonskim aktima na državnom i podržavnim nivoima. Djelovanje stranaka kroz izbore je također regulirano na državnom nivou. U Ustavu BiH političke stranke se ne spominju direktno, dok Ustavi FBiH i RS političke stranke spominju u kontekstu političkih sloboda i ljudskih prava, tj. kroz slobodu političkog udruživanja. Jedini zakonski akt u kojem se određuje pojam političke stranke jeste državni Zakon o financiranju političkih stranaka.¹⁶ Tu se navodi da pod “političkim strankama, u smislu ovoga Zakona, smatraju se organizacije u koje se građani slobodno i dobrovoljno organiziraju radi sudjelovanja na izborima, te se sukladno zakonu registriraju kod nadležnoga suda u bilo kojem entitetu, u svrhu provođenja političkih aktivnosti i ostvarivanja političkih ciljeva” (BiH, 2012). Na drugim mjestima se jednostavno govori o organizacijama slobodnog političkog udruživanja i djelovanja građana. Način pravnog reguliranja političkih stranaka može znatno utjecati na odlike stranaka, kao i na oblik stranačkog sustava. Casal Bertoa i Taleski izdvajaju četiri načina kako zakonodavstvo može da stabilizira stranački sustav: 1) većim obimom zakonodavstva, 2) većim novčanim depozitom ili brojem potpisa/članova pri registraciji, 3) višim kriterijima pri isplati javne potpore i 4) većim restrikcijama za donacije. Oni pronalaze da najveći utjecaj ima reguliranje registracije dok je utjecaj regulacija financiranja političkih stranaka upitan s obzirom na obim financiranja izvan zakonskog okvira koji je prisutan u državama jugoistočne Europe (Casal Bertoa & Taleski, 2015: 3-4). Prateći njihovu metodologiju ću posebnu pažnju posvetiti analizi ova četiri elementa regulacije.

2.3.1 Osnivanje i registracija političkih stranaka

Osnivanje i registracija političkih stranaka se vrši kod nadležnih sudskih organa u FBiH, RS i DB. Osnivanje političkih stranaka je regulirano Zakonom o političkim organizacijama iz 1991. godine u FBiH (BiH, 1991; dopunjen odlukom OHR-a iz 2002.god), Zakonom o političkim organizacijama iz 1996. godine u RS (RS, 1996; dopunjen odlukom OHR-a iz 2002. god.), te Zakonom o političkim organizacijama iz 2002. godine u DB (DB, 2002; dopunjen i izmjenjen amandmanima: DB, 2007 i DB, 2008). Sva tri zakona prate istu strukturu i sadrže veliki broj istovjetnih članova. Sastoje se od djelova koji reguliraju 1) Osnovne odredbe, 2) Osnivanje, 3) Registraciju, 4) Prestanak rada, 5) Financiranje, 6) Nadzor i 7) Kaznene i prijelazne odredbe.

Proces osnivanja političke stranke veoma slično reguliran i razlikuje se uglavnom prema broju članova potrebnih da se stranka osnuje, gdje taj broj iznosi 50 u FBiH,

¹⁶ Isto određenje je sadržano u Zakonu o političkim organizacijama DB (2002).

300 u DB i 500 u RS. Članovi moraju biti državljani BiH, te u RS oni moraju biti također i državljani RS. Sva tri zakona propisuju da se mora održati skupština osnivača na kojoj se donose odluka o osnivanju, stranački program djelovanja i statut stranke, s tim da je navedan obavezujući dio sadržaja ovih akata.

Proces registracije je istovjetno reguliran u FBiH i RS tako da je veći dio teksta zakona identičan. Registracija se vrši u sudu prema sjedištu političke organizacije, te se o političkim organizacijama vodi registar. Stranke se prijavljuju u roku od 30 dana od osnivanja, te podnose svu dokumentaciju osnivanja. Zakoni nalažu sudu da provjerava postupak izbora ovlaštenih lica stranke, te da provjerava da li protiv njih postoje zabrane političkog djelovanja. Ovim zakonima nisu propisani dodatni uvjeti ili novčani depoziti pri registraciji političkih stranaka. Zakon DB neznatno se razlikuje od prethodna dva tako što je rok za registraciju kod suda DB kraći i iznosi 15 dana, te se na političke stranke dodatno primjenjuju odredbe o registraciji poduzeća i poduzetnika u DB. U svim zakonodavstvima regulirano je da političke organizacije prestaju sa radom brisanjem iz sudskog registra, bilo po zahtjevu stranke (odlukom stranačkog organa ili radi nedostatnog broja članova, tj. manje od 50) ili javnog tužioca (radi neobavljanja djelatnosti stranke ili radi zabrane rada), o čemu odluku donosi sud gdje je stranka registrirana.

Sva tri zakona o političkim organizacijama imaju za cilj da olakšaju registraciju novih stranaka. Oni postavljaju veoma niske uvjete kako bi se osnovala i registrirala politička stranka, pri čemu je zakon RS neznatno restriktivniji po pitanju državljanstva članova. S obzirom na okolnosti u kojim su zakoni doneseni i sa ciljem maksimiziranja političke aktivnosti imalo je smisla odustati od restriktivnijih odredbi. Danas, međutim, su ovi zakoni u velikoj mjeri nedorečeni i svojom otvorenošću potiču dalje fragmentiranje stranačkog sustava BiH.

2.3.2 Financiranje političkih stranaka

Financiranje političkih stranaka u BiH regulirano je Zakonom o financiranju političkih stranaka (BiH, 2012), koji je donesen da zamjeni raniji zakon istog imena iz 2000. godine. Iako svi entitetski zakoni o političkim organizacijama sadrže dio o financiranju, svi se također pozivaju na drugo zakonodavstvo. Zakoni o političkim organizacijama u FBiH i RS pri tom naglašavaju da je financiranje javno, te da podliježe financijskom nadzoru. Vrijedi napomenuti da su ovi zakoni doneseni prije donošenja prvog Zakona o financiranju političkih stranaka u BiH 2000. godine. U nastavku ću isključivo analizirati aktualni državni zakon (BiH, 2012).

Zakon o financiranju političkih stranaka veoma detaljno navodi izvore financiranja, zabranjene priloge, te financijsku kontrolu i poslovne obaveze stranaka.

Izvori financiranja mogu biti članarine, dobrovoljni prilozi, dobit od izdavačke djelatnosti i organiziranja stranačkih manifestacija, prihod od imovine u vlasništvu političke stranke, dobiti poduzeća u vlasništvu političke stranke (iz oblasti kulture i izdavaštva), kreditno zaduženje kod banaka, te izdvajanja iz proračuna BiH, entitetskih proračuna, kantonalnih proračuna, proračuna DB i proračuna drugih jedinica lokalne uprave. Prikupljena sredstva se potom mogu koristiti isključivo za ostvarivanje stranačkih ciljeva utvrđenih programom i statutom. Zakon postavlja ograničenja kod većine oblika prihoda, od prihoda ostvarenim poslovnom djelatnošću, do dobrovoljnih prihoda. Najvažnija su ograničenja koja se odnose na izdvajanja iz državnog budžeta i koja ne mogu premašivati iznos od 0,2% proračuna BiH u kalendarskoj godini (entiteti, DB, kantoni i drugi nivoi vlasti imaju vlastite zakonske akte kojim reguliraju izdavanja strankama iz javnog budžeta). Također je reguliran način raspodjele budžetskih sredstava koji uzima u obzir broj osvojenih mandata i rodnu ravnopravnost. Financiranje političkih stranaka zabranjuje se tijelima javne uprave na svim nivoima vlasti u BiH, javnim institucijama i javnim poduzećima, humanitarnim organizacijama, anonimnim donatorima, vjerskim zajednicama, neprofitnim organizacijama koji se financiraju javnim sredstvima, poduzećima sa preko četvrtine državnog kapitala, drugim državama i inozemnim organizacijama, te privatnim poduzećima koja imaju ugovor o javnoj nabavci sa svim nivoima vlasti BiH u većem iznosu tijekom jedne kalendarske godine. Uz ove zabrane postoje i izuzetci, kao primjerice da organi uprave političkim strankama mogu ustupiti korištenje poslovnih prostorija za vlastite aktivnosti.

Financijski nadzor i kontrola političkih stranaka također je regulirana ovim zakonom (BIH, 2012). Bitnu ulogu u nadzoru stranačke aktivnosti pripada Središnjem izbornom povjerenstvu (SIP) koje uspostavlja Službu za reviziju financiranja političkih stranaka. Zadatak ove službe je da pregleda i kontrolira financijska izvješća što ih podnesu političke stranke i obavlja reviziju financiranja političkih stranaka. Pritom političke stranke imaju obavezu da vode evidenciju o svojim приходima i rashodima, te da podnose godišnje financijske izvještaje, koje SIP potom javno objavljuje. Posebno se podnosi financijski izvještaj za razdoblje izborne kampanje, što je detaljnije regulirano Izbornim zakonom BiH. Istovremeno SIP jedino tumači i sprovodi države propise o financiranju političkih stranaka, te nije nadležno da sprovodi entitetske, kantonalne i druge lokalne propise za koje su zaduženi parlamenti i vijeća na drugim nivoima vlasti. Za kršenje pravila i obaveza koja proističu iz Zakona o financiranju političkih stranaka su predviđene novčane kazne u određenim iznosima. One se kreću u iznosu od 500 KM do 5.000 KM za jednostavne prekršaje te do trostrukog iznosa za grube prekršaje. Maksimalna kazna iznosi 15.000 KM. Osim novčanih kazni ne postoje drugi oblici sankcija za političke stranke po ovom zakonu.

Na kraju možemo reći da je financiranje političkih stranaka regulirano kroz više zakonodavstava gdje potpuna i jedinstvena kontrola, tj. nadzor i tumačenje, postoji samo za oblike financiranja na državnom nivou (te za financiranje izborne kampanje). Financiranje stranaka kroz ostale nivoe vlasti se dešava pod pravilima koja se mogu uveliko razlikovati i za koje ne postoji jedinstven oblik kontrole i sankcija. Ovim se ostavlja velik prostor za manipulaciju financiranja koje se odvija preko nižih nivoa vlasti. Također sankcije za prekršaje zakona su veoma niske i nisu u srazmjeru sa mnogo većim budžetskim mogućnostima relevantnih stranaka u BiH. Nedostatak nenovčanih sankcija, kao primjerice privremene zabrane javnog financiranja, uveliko umanjuje djelotvornost ovog zakona. Normativni okvir financiranja stranaka je veoma dobro postavljen, ali je njegova djelotvornost umanjena nepostojanjem jedinstvenog nadzora i tumačenja višerazinskog zakonodavstva, kao i nepostojanjem nenovčanih sankcija za prekršaje. Iz ovih razloga efekat Zakona o financiranju stranaka je umanjen, njegova primjena na nivou države je nepotpuna i dosljednost aktera u njegovom poštivanju nedovoljna.

Vrijedi spomenuti da SIP ima i druge bitne uloge u reguliranju političkih stranaka koje se prvenstveno odnose na sprovođenje izbora i primjenu izbornog zakona. Kroz prijavu i ovjeru političkih stranaka pred izbore, kontrolu urednosti predizbornog procesa i provjeru izabranih kandidata uspostavljen je mehanizam nadzora nad stranačkim sustavom koji ima za cilj da poveća transparentnost stranačkog nadmetanja i korištenja budžetskih sredstava. Bez ulaženja u detaljniju analizu rada SIP-a i odredbi Izbornog zakona može se konstatovati da se i ovdje radi o dobro postavljenom normativnom rješenju čija potpuna primjena zahtjeva ozbiljnije sankcije i veću dosljednost rada svih uključenih aktera.

2.4 Političke stranke na izborima za Parlament BiH 1996.-2014. godine

2.4.1 Statistički pregled stranaka na izborima za Parlament BiH

Izbori za Predstavnički dom Parlamenta BiH održani su sedam puta u periodu 1996.-2014. godine. Ovi se izbori sprovode istovremeno sa izborima za Predsjedništvo BiH, za entitetske parlamente, za Predsjednika u RS i za kantonalne skupštine u FBiH. O rezultatima izbora i izbornim kampanjama se govori drugdje u ovoj studiji, a ovdje će fokus biti na strankama koje su nastupile na ovim izborima.¹⁷

¹⁷ Podaci o strankama i rezultatima izbora su preuzeti sa web stranice Središnjeg izbornog povjerenstva.

U sedam izbornih ciklusa za Parlament BiH nastupilo je 114 političkih subjekata. Od ovog broja 93 su političke stranke, a 21 je predizborna koalicija. Vrijedno je napomenuti da su sve koalicije bile prijavljene samo za jedne izbore, tj. nisu ponovo izlazile na neke od narednih izbora, iako su iste stranke ulazile u različite koalicije. Broj stranaka i koalicija po pojedinim izborima kretao se od 17 do 35 sa prosječnim brojem od 28,3 prijavljenih stranaka (tabela 1). Posljednjih godina taj broj je relativno stabilan, ali se primjećuju velika odstupanja na prva tri poslijeratna izbora (kada je izbore sprovodio OSCE pod supervizijom međunarodne zajednice).

Tabela 1: Broj stranaka i koalicija koje su nastupile na izborima i broj stranaka koje su osvojile mandate za Parlament BiH

Godina izbora	Nastupile na izborima	Osvojile mandate
1996	21	6
1998	35	10
2000	17	13
2002	33	14
2006	32	12
2010	32	12
2014	28	12
PROSJEK	28,3	11,3

Većina stranaka nije nastupila samostalno na većem broju izbornih ciklusa i tek mali broj stranaka je samostalno (ne u koaliciji) izašao na pet ili više izbora za Parlament BiH: pet stranaka je samostalno izašlo na pet izbornih ciklusa, četiri stranke su izašle na 4 izbora, a tek dvije su samostalno nastupile na svih sedam izbora.

Stranke koje su se natjecale na izborima moguće je podijeliti u dva široko određena bloka: na etnički definirane nacionalne stranke i multietničke stranke, prema etničkoj kategoriji društva čije interese zastupaju, te na prijeratne i poslijeratne stranke prema vremenu nastanka i djelovanja. Zastupanje etničkih interesa prati osnovni društveni rascjep i okosnicu formiranja političkih stranaka u BiH, dok vrijeme nastanka (i opstanka) mnogo govori o postojanosti i relevantnosti stranke. Kao kriteriji klasifikacije etničkih stranaka se oslanjam na Chandru koja etničke stranke definira kao one koje se zauzimaju za partikularne interese jedne etničke kategorije ili skupine kategorija, gdje se ove kategorije mogu s vremenom mijenjati (Chandra, 2011: 115). Zastupanje etničkih interesa je prema tome ključno obilježje etničkih stranaka gdje je posebno uočljiva partikularnost u tematskom i personalnom sastavu stranke i njenih programa kojim se neka druga grupa implicitno

ili eksplicitno isključuje. Ne postoji jedinstven ili univerzalno primjenjiv indikator etničke partikularnosti već set indikatora koji se moraju prilagoditi za svaki pojedinačni kontekst. Od osam indikatora koje predlaže Chandra koristim pet kako bi klasificirao stranke kao (ne)etničke za svrhu ove studije: etnicitet sadržan u nazivu stranke ili impliciran kroz zvanična stranačka obilježja, kategorije za koje se stranka eksplicitno zalaže tokom predizborne kampanje, implicitna poruka kampanje i sastav stranačkog rukovodstva kao *ex-ante* odrednice (vidi Chandra 2011: 155-157), te distribuciju stranačke podrške na samim izborima kao najrelevantniju *ex-post* odrednicu, budući da će etničke skupine prepoznati i velikom većinom podržati stranku koja služi njihovim interesima (Horowitz, 1985; Chandra, 2011). Za određenje predratnih i poslijeratnih stranaka koristim jednostavni indikator datuma osnivanja, odvajanja ili transformacije političke stranke. Prema ova dva kriterija stranke je moguće klasificirati kao što je prikazano u tabeli 2.

Tabela 2: Klasifikacija relevantnih stranaka

	Etničke	Ne-etničke
Prijeratne	HDZ BIH SDA SDS	SDP
Poslijeratne	HDZ 1990 PDP SBIH SBB SNSD	DF

Napomena: Ovdje su prikazane jedino relevantne stranke sa skraćenicama i prema kriterijima koji se navode u narednom dijelu studije.

U BiH je moguće govoriti o izrazitom višestranačkom sustavu bez postojanja dominantnih stranaka na nivou cjelokupnog stranačkog sustava. Ipak, uvažujući etničke društvene rascjepke moguće je identificirati dominantne stranke unutar svakog etničkog (i ne-etničkog) “stuba”.

2.4.2 Elektivne stranke i broj efektivnih stranaka

Dok je broj stranaka koje su se natjecale na izborima relativno visok, tako je broj stranaka koje su osvojile mandate u Parlamentu BiH mnogo manji. Na svim poslijeratnim izborima su 24 stranke i 12 koalicija uspjele osvojiti mandate, što je

ukupno 36 političkih subjekata (vidi tabelu 1). Velika većina tog broja, točnije 58%, osvojila je mandate na tek jednim izborima, a tri četvrtine stranaka i koalicija nisu osvojili mandate na više od dva izbora. Tek četvrtina stranaka koje uđu u parlament imaju dobre izgleda da taj uspjeh ponove, što nam ukazuje na visoku nestabilnost stranačkog predstavljanja.

Kako bi se detaljnije utvrdio broj efektivnih stranaka koristi se indikator invertirane frakcionalizacije stranačkog sustava, tj. "broj hipotetičkih, po obimu jednakih partija, koji bi imao isti ukupan efekat na frakcionalizaciju sistema kao što imaju sadašnje partije nejednakog obima" (Laakso and Taagapera, 1979: 4, u Goati, 2007: 279). Ova mjera zahtijeva da se stranke posmatraju kao koherentni i individualni akteri, što ne mora uvijek biti slučaj u stvarnosti. Broj efektivnih stranaka može se izračunati prema postotku osvojenih glasova i prema broju osvojenih mandata (Kitschelt, 2007: 530). Ova dva iznosa bi po pravilu trebala biti približna, ali se u BiH znatno razlikuju s obzirom na mali broj mandata u Parlamentu BiH. Rezultati prikazani u tabeli 3 nam pokazuju da broj efektivnih stranaka, određene prema postotku osvojenih glasova kontinuirano raste, te da najveću vrijednost dostiže na izborima 2010. godine, što ukazuje na rast fragmentacije podrške birača. Isti rezultati određeni po broju osvojenih mjesta nam pokazuju relativan kontinuitet od 2000. godine pa nadalje, što ukazuje da fragmentiranost podrške birača nije utjecala na fragmentiranost sastava Parlamenta BiH, te indirektno govori u prilog postojećem izbornom sustavu i mehanizmu podjele mandata. Prosječni broj efektivnih stranaka je kroz posljednja tri izborna ciklusa stabilan i iznosi 9,4 (prema % glasova) ili 7,4 (po broju osvojenih mandata).

Tabela 3: Broj efektivnih stranaka (izbori za Parlament BiH)

	Prema postotku glasova	Prema broju osvojenih mandata
1996	4,3	3,4
1998	6,0	4,6
2000	7,7	7,3
2002	8,8	7,9
2006	8,9	7,2
2010	9,9	7,7
2014	9,4	7,6
PROSJEK	7,9	6,5

Indeks volatilnosti je dodatna mjera koja uzima u obzir vremensku dimenziju promjene glasačke podrške strankama od izbora do izbora. Ona nam može ukazati

na stabilnost stranačkog sustava i na postojanost podrške istim stranakama. Veća volatilnost nam govori da se radi o nekonsolidiranom stranačkom sustavu sa velikim promjenama od izbora do izbora (Kitschelt, 2007: 530). Ova mjera prikazuje nastupanje nekih promjena u stranačkom sustavu, ali se može iskriviti i vještački uvećati putem različitih faktora kao što su nestalne predizborne koalicije i cijepanje stranaka, pojave koje su svakako prisutno u BiH. Također ova mjera sakriva i ne uspijeva prikazati volatilnost između stranačkih podsustava, kao ni volatilnost unutar pojedinih društveno-političkih “stubova”. Ovdje ću samo prikazati ukupnu mjeru volatilnosti¹⁸ stranačkog sustava u BiH izračunatu prema postotku glasova i prema broju osvojenih mandata, te naglasiti da između ove dvije vrijednosti ne postoje značajne razlike. U oba slučaja radi se o veoma visokim vrijednostima što uvjetno ukazuje na izrazito nestabilan stranački sustav.

Tabela 4: Indeks volatilnosti (izbori za Parlament BiH)

	Prema postotku glasova	Prema broju osvojenih mandata
1998	74,2	76,2
2000	66,9	66,7
2002	28,0	33,3
2006	35,0	35,7
2010	30,2	26,2
2014	41,2	42,9
PROSJEK	45,9	46,8

2.4.3 Stranačke koalicije

Pri formiranju vlasti, što na državnom nivou vlasti znači potvrđivanje sastava Vijeća ministara u Parlamentu BiH, nakon svih izbora bilo je nužno sklopiti post izborne koalicije kako bi se oformila vladajuća većina. Prateći konsocijacijsku logiku političkog sustava, sve postizborne koalicije su bile mutietničke i uključivale su stranke sa različitim etničkim (ili ne-etničkim) predznakom i to iz skupine bošnjačkih, hrvatskih i sprskih stranaka. Ovdje se može govoriti o koalicijama iz potrebe, a ne o koalicijama iz opredjeljenja. Vladajuće koalicije se uveliko razlikuju od predizbornih koalicija. Ranije sam već spomenuo da je od 1996.-2014. godine na izbore za Parlament BiH izašlo ukupno 21 koalicija. Ovdje se radi o predizbornim,

¹⁸ Volatilnost se računa zbrajanjem svih postotaka izgubljenih/dobivenih glasova za sve stranke kroz dva izbora i djeljenjem zbira sa dva.

tj. programskim koalicijama, koje su u prosjeku osvojile 6 (od 42) mandata.¹⁹ U predizbornim koalicijama su uvijek okupljene stranke istog etničkog predznaka, gdje se posebice ističe brojnost koalicija hrvatskih stranaka (devet), te potom srpskih (pet) i bošnjačkih (jedna). Jedini izuzetak je koalicija opozicionih stranaka okupljenih oko SDP-a 1996. godine koja je uključivala ne-etničke, hrvatske i bošnjačke stranke. Moguće je primijetiti da je veličina etnički definiranog izbornog tijela (ili broja glasača u stranačkom podsustavu) obrnuto srazmjerna brojnosti etničkih predizbornih koalicija pri izborima koji koriste srazmjerni izborni sustav (kao što je slučaj za Parlament BiH). Prema stranačkom sastavu možemo razlikovati dvije vrste predizbornih koalicija i to koalicije sa dominantnom strankom i koalicije manjih stranaka. Pri tom se otprilike jedna trećina predizbornih koalicija mogu okarakterizirati kao koalicije gdje jedna stranka dominira nad ostalima i gdje kroz koaliciju želi spriječiti “osipanje” glasova, a dvije trećine kao koalicije manjih stranaka koje udruživanjem žele prikupiti dovoljan broj glasova kako bi prešle izborni prag ili na drugi način osvojile mandat.

2.5 Relevantne stranke u BiH

U nastavku ću u kratkim crtama predstaviti relevantne političke stranke na državnom nivou BiH u razdoblju 1996.-2015. godine (izbori za Parlament BiH), sa posebnim akcentom na posljednja dva kruga izbora u 2010. i 2014. godini. Pri odabiru relevantnih stranaka ću se voditi sljedećim kriterijima koji svi moraju biti ispunjeni:

1. Samostalni nastup na više od pola izbora u datom razdoblju;
2. Kontinuirano prisustvo u Parlamentu u datom razdoblju (osvojeni mandat, samostalno ili u koaliciji);
3. Učešće u vlasti, najmanje jednom u datom razdoblju;
4. Izborni rezultat iznad 5% u posljednja dva kruga izbora.

Pet političkih stranaka u BiH zadovoljava sva četiri kriterija kada se uzimaju u obzir rezultati izbora za Parlament BiH, te ću ih ukratko predstaviti abecednim redoslijedom.

¹⁹ Ovaj broj znatno uvećava koalicija okupljena oko SDA na izborima 1998. godine. Njenim izuzimanjem bi se prosječan broj osvojenih mandata smanjio na 3,5.

2.5.1 Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH)

HDZ BiH osnovana je 18.08.1990. godine pred prve slobodne izbore u BiH kako bi okupila i predstavila hrvatske interese u novonastalom višestranačkom sustavu. Stranka naglašava hrvatsko i kršćansko naslijeđe, te u statutu navodi da je HDZ BiH “narodna stranka koja okuplja sve slojeve hrvatskoga naroda i drugih građana Bosne i Hercegovine, čiji se program temelji na načelima demokracije i kršćanske civilizacije, te drugim vrijednostima koje su u tradiciji hrvatskoga naroda” (HZD BiH, Statut, 2015). Tijekom rata u BiH stranka je imala značajnu ulogu političkog i civilnog vojnog vodstva Hrvata u BiH. Dva ključna poslijeratna momenta za stranku su osnivanje Hrvatskog narodnog sabora 2000. godine (i njegovo reaktiviranje 2011. god.) u kojem HDZ BiH ima dominantnu ulogu i kroz koji je u stanju da usmjerava djelovanje ostalih stranaka sa hrvatskim predznakom, te raskol unutar stranke kada 2006. godine nastaje HDZ 1990 kao zasebna stranka. HDZ BiH djeluje u 64 općine na čitavom teritoriju BiH, te uspostavlja kantonalne, regionalne i gradske organizacije. Predsjednik stranke od 2005. godine je Dragan Čović koji je na općem saboru 2015. godine po četvrti put izabran na tu funkciju. Stranka je jedna od pobjednica na prvim izborima 1990. godine, te je na svim poslijeratnim izborima dobila većinu glasova u općinama BiH sa većinski hrvatskim stanovništvom. Stranka se smatra dominantnom strankom u hrvatskom stranačkom podsustavu u BiH i teško je oformiti vlast bez njenog učešća. U pojedinim kantonima FBiH ova stranka dugi niz godina uspijeva da samostalno uspostavlja vlast. Stranka povremeno ulazi u predizbornu koaliciju sa manjim strankama hrvatskog predznaka, a redovito se uključuje u postizborne koalicije na svim nivoima vlasti.

2.5.2 Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD)

SNSD osnovan je 10.03.1996. godine uoči prvih poslijeratnih izbora u BiH kao Stranka nezavisnih socijaldemokrata i postavlja se kao primarna opoziciona stranka u RS. Spajanjem 2002. godine usvaja trenutačno ime i smjer djelovanja. U svojim dokumentima SNSD se predstavlja kao socijaldemokratska stranka bez etničkog predznaka, ali sa programskim ciljem očuvanja i jačanja RS kao dijela BiH (SNSD, Statut, 2011). Kroz praksu stranka čvrsto i uvjerljivo zastupa interese srpskih birača, gotovo nikako ne pravi ustupke po onom što smatra srpskim nacionalnim interesom, te aktivno doprinosi zaoštavanju međuetničke političke retorike. SNSD, kao stranku sa normativnim ne-etničkim i socijaldemokratskim načelima, je trenutno empirijski ipak moguće okarakterizirati kao nacionalističku stranku srpskog predznaka. SNSD je aktivna u oba entiteta i na području čitave BiH kroz 97 općinskih odbora koje se potom grupiraju u regionalne odbore. Predsjednik

stranke od njenog osnivanja je Milorad Dodik koji je na saboru stranke 2015. godine po peti put izabran na tu funkciju. Stranka 2006. godine bilježi veliki izborni uspjeh kada osvaja većinu glasova u RS i među strankama srpskog predznaka, te ovaj uspjeh potvrđuje na narednim izborima. U RS je stranka od 2006. na vlasti, a na državnom nivou je sudjelovala u vlasti od 2006.-2014. godine. Nemoguće je sprovesti korjenite reforme u BiH bez uključivanja SNSD.

2.5.3 Socijaldemokratska partija BiH (SDP)

SDP oformljena je 27.12.1992. godine transformacijom Saveza komunista BiH nakon izbornog poraza na prvim slobodnim izborima 1990. godine. SDP je jedina relevantna stranka koja ima dugogodišnji kontinuitet djelovanja, bilo kroz stranačke, revolucionarne ili radničke organizacije, koji seže do uspostave prvih stranaka u BiH 1909. godine. Stranka u svojim dokumentima naglašava svoj multietnički karakter i socijaldemokratske ciljeve, te kroz svoje djelovanje u velikoj mjeri potvrđuje ovo opredjeljenje. SDP se može smatrati jedinom relevantnom ne-etničkom strankom u BiH. Stranka je više puta prolazila kroz raskol unutar stranke, prvi put 2002. godine kada se izdvaja i osniva Socijaldemokratska Unija BiH, te 2013. godine kada se osniva Demokratska fronta, ali također i kroz spajanja stranaka. Stranka trenutno prolazi kroz fazu restrukturiranja, redefiniranja i spajanja nakon velikog izbornog poraza 2014. godine i odlaska dugogodišnjeg predsjednika Zlatka Lagumdžije. SDP je aktivna na području čitave BiH i djeluje kroz 70 općinskih i gradskih organizacija koje dalje grupira u kantonalne ili regionalne odbore. Trenutačni predsjednik stranke je Nermin Nikšić koji je po prvi put izabran na vanrednom kongresu 2014. godine. Stranka je zabilježila dva izborna uspjeha, 2000. i 2010. godine kada osvaja više glasova od drugih stranaka i formira koalicionu vlast, ali također i dva velika izborna poraza 2002. i 2014. godine kada biva potpuno marginalizirana. Izborni rezultat SDP je u direktnoj korelaciji sa rezultatom bošnjačkih stranaka i drugih ne-etničkih socijaldemokratskih stranaka, te se može tvrditi da se stranački podstav koji okuplja ne-etničke stranke djelimično poklapa sa bošnjačkim stranačkim podstavom.

2.5.4 Srpska demokratska stranka (SDS)

SDS osnovana je 29.06.1990. godine pred prve izbore u BiH sa ciljem predstavljanja srpskog naroda i zaštite njihovih političkih interesa. Stranka otvoreno naglašava svoje nacionalno opredjeljenje, te tako u statutu spominje očuvanje srpske tradicije, pravoslavne vjere i nacionalne kulture (SDS, Statut, 2015). Tijekom rata u BiH

stranka je igrala ključnu ulogu u političkom i vojnom vođstvu Srba i Vojske RS i veliki dio njenog ratnog rukovodstva osuđen je kao odgovoran za brojne ratne zločine. Tek desetljeće nakon rata stranka započinje proces reformi koji vode njenoj transformaciji u demokratsku narodnu stranku. Stranka djeluje samo na području RS i to kroz 62 općinska odbora koje dalje formiraju gradske i regionalne odbore. Predsjednik stranke od 2006. godine je Mladen Bosić koji je 2015. godine ponovo izabran na tu funkciju. Do 2006. godine SDS bila je dominantna stranka među strankama srpskog predznaka u BiH i glavna srpska stranka na vlasti. Te godine i na narednim izborima stranka je doživjela veliki poraz, a na posljednjim izborima 2014. godine je ponovo postala relevantan akter i sudjeluje u državnoj vlasti na nivou BiH. SDS se na izborima isključivo natječe sa drugim strankama srpskog stranačkog podsustava.

2.5.5 Stranka demokratske akcije (SDA)

SDA osnovana je 25.05.1990. godine kao prva novonastala stranka uoči izbora te godine sa ciljem da okupi i zastupa muslimansko stanovništvo u BiH, te da stvori političku osnovu za nacionalno sazrijevanje bošnjaka. Stranka istovremeno ističe svoje građansko opredjeljenje, ali i posvećenost islamskim vrijednostima i bošnjačkim interesima. Kroz svoje djelovanje stranka ovo potvrđuje tako što se istovremeno zalaže za građanske i za nacionalne ciljeve, čak i kada su u suprotnosti jedni s drugim. Tijekom rata u BiH SDA je bila ključna stranka političkog i vojnog organiziranja Bošnjaka, ali u tome nije djelovala isključivo u mjeri kao što su činile HDZ i pogotovo SDS. Stranka djeluje na teritoriji čitave države kroz općinske odbore koji su dalje grupirani kao kantonalni ili regionalni odbori. Predsjednik stranke je Bakir Izetbegović koji je 2015. godine prvi put izabran na tu funkciju. Na svim izborima SDA je ostvarila značajan rezultat, te je učestvovala u većini poslijeratnih vlada na svim nivoima vlasti. U velikom broju općina i kantona u FBiH SDA je kontinuirano dominantna stranka na vlasti. SDA se može smatrati najrelevantnijom i postojanom strankom među strankama bošnjačkog predznaka, iako ne dominira tim etničkim "stubcem". Biračko tijelo ove stranke se djelimično poklapa sa biračima ne-etničkih stranaka, te se stranka natječe za glavose sa bošnjačkim i sa ne-etničkim strankama. Bez uključivanja SDA nije moguće donijeti bitne odluke u BiH.

2.5.6 Ostale relevantne stranke

Osim pet navedenih postoje i druge stranke koje zadovoljavaju veći broj, ali ne sve kriterije određenja relevantnih stranaka. Njih ću kratko nabrojati u nastavku.

Demokratska fronta (DF) je stranka ne-etničkog i socijaldemokratskog opredjeljenja koja je nastala 2013. godine raskolom unutar SDP. Osnivač i predsjednik stranke je Željko Komšić. DF je na izborima 2014. godine ostvarila značajan uspjeh i postala najjača socijaldemokratska i ne-etnička stranka u BiH, te je jedan period učestvovala u vlasti. Kao novonastaloj stranci DF-u nedostaje organizaciona potpora u velikim dijelovima BiH.

Hrvatska demokratska zajednica 1990 (HDZ 1990) je stranka koja pripada hrvatskom stranačkom podsustavu i nastala je 2006. godine raskolom unutar HDZ BiH. Predsjednik stranke od 2013. godine je Martin Raguž koji je započeo proces reformiranja stranke u hrvatsku stranku centra. HDZ 1990 većinu mandata na podržavnom nivou osvaja u dominantno hrvatskim sredinama, te kontinuirano od svog osnivanja osvaja mandate u Parlamentu BiH.

Partija demokratskog progresa (PDP) je stranka srpskog predznaka koja je nastala 1999. godine. Osnivač i predsjednik stranke je Mladen Ivanić. Često se pojavljuje kao koaliciona stranka, prvenstveno SDS-u, te po opredjeljenju spada u stranke desnog centra. Od svog osnivanja stranka u kontinuitetu osvaja mandate u Parlamentu BiH, te entitetskim i drugim tijelima. Stranka djeluje isključivo na području RS.

Stranka za BiH (SBIH) je bošnjačka stranka koja je nastala 1996. godine raskolom unutar SDA. Predsjednik stranke od 2014. godine je Amer Jerlagić. Stranka je u poslijeratnom razdoblju pod vodstvom osnivača Harisa Silajdžića imala velik utjecaj na politiku u BiH i jedno vrijeme je bila nezaobilazan faktor bošnjačke politike, ulazeći kao koalicioni partner u većinu vlasti. U posljednje vrijeme stranka znatno gubi na podršci, te na posljednjim izborima po prvi put ne osvaja mandat u Parlamentu BiH.

Savez za bolju budućnost (SBB) osnovan je 2009. godine i pripada strankama sa bošnjačkim predznakom. Osnivač i predsjednik stranke je Fahrudin Radončić. Stranka vješto koristi mass medije u vlasništvu porodice predsjednika kako bi kontinuirano vršila vlastitu promociju i negativnu propagandu protivničkih stranaka bez obzira na izborne ciklusa. Stranka je od osnivanja ostvarila značajan uspjeh, te djelimično učestvovala u vlasti kao koalicioni partner.

Zaključak: Stabilnost stranačkog sustava BiH

Uvažavajući klasifikaciju stranačkih sustava prema Sartoriju (2005), u BiH možemo govoriti o segmentiranom višestranačkom sustavu gdje postoje tri ili četiri²⁰ stranačka podsustava zasnovana na etnopolitičkim društvenim rascjepima, sa različitim političkim subkulturama, te neznatnoj političkoj distanci među strankama istog podsustava. Zapravo osnovno razlikovanje među strankama jeste prema njihovoj pripadnosti određenom podsustavu (tj. klasifikaciji kao srpske, hrvatske, bošnjačke ili ne-etničke), te prema osobenostima predsjednika ili lidera stranke. Među strankama koje pripadaju istom podsustavu u empirijskoj praksi postoje tek neznatne političke razlike i kod svih relevantnih stranaka možemo govoriti o jednom konzervativnom političkom opredjeljenju. Oblici međustranačkog nadmetanja koji proizlaze iz ovog su fokusirani na pridobijanje glasača iz vlastite etničke skupine, te se stranačko nadmetanje odvija unutar etnički homogenih glasačkih tijela. Međuetničko nadmetanje za glasove gotovo da ne postoji.

Unutar svakog podsustava postoji pozicija i opozicija, te se podsustavi javljaju kao relativno stabilne kategorije. Zapravo upitno je da li je promjena ovih podsustava moguća iznutra ili je jedino moguća kroz eksterni šok, ponajprije privrednu stagnaciju i gubitak regionalne konkurentnosti države ili njenog dijela (Kitschelt, 2015: 89). Trenutno se promjene jedino odvijaju unutar podsustava, i to često, što ih čini volatilnim i relativno nestabilnim. Osim što lideri stranaka imaju bitnu ulogu pri diferencijaciji stranačkih opcija, oni su ujedno i ključ opstanka stranaka. Tek mali broj stranaka je uspješno uspio prevazići promjenu predsjednika i u potpunosti institucionalizirati stranačke strukture. Pogotovo sudbina manjih i novoosnovanih stranaka usko je vezana za osobenost stranačkog lidera. Velika volatilnost stranačkog sustava se može povezati i sa pojavom nedovoljne institucionalizacije stranaka i oslanjanje na jednu osobu. Pitanje volatilnosti, uz propitivanje i prilagodbu metode mjerenja, od velikog je značaja budući da stabilni stranački sustav potiče kvalitetnije i efektivnije oblike reprezentacije građanskih interesa. Istovremeno veća volatilnost i više promjenjivosti znači i više neizvjesnosti za stranke, nedosljedno praćenje vlastitih stranačkih programa i pojačan politički oportunistički opozitivizam. Za bolje i detaljnije razumijevanje stranačkog sustava u BiH je potrebno dalje istražiti volatilnost između stranačkih podsustava, te volatilnost unutar ovih sustava kako bi se stvorila jasnija slika o njegovoj stabilnosti.

20 Ovisno o tome da li podsustav ne-etničkih stranaka spojimo sa podsustavom bošnjačkih stranaka, s obzirom na značajna preklapanja glasačkog tijela.

Literatura

Arnautović, Suad (1996) *Izbori u Bosni i Hercegovini '90. - Analiza izbornog procesa*. Sarajevo: Promocult.

Arnautović, Suad (2004) "Lokalni izbori u Bosni i Hercegovini 2004. – Korak naprijed u jačanju lokalne samouprave?", *Lokalna samouprava*, 2(10): 5-13.

Arnautović, Suad (2005) "Historija izbora u Bosni i Hercegovini od 1990. – 2005. – Period političke transformacije", *Pravna misao*, 36(7-8): 3 – 27.

Arnautović, Suad (2005) "Ljudska prava i izbori", *Ljudska prava*, 6(3-4): 19-30.

Arnautović, Suad (2009) *Političko predstavljanje i izborni sistemi u Bosni i Hercegovini u XX. stoljeću*. Sarajevo: Promocult.

Babić, Ante (1972) *Iz istorije Srednjevjekovne Bosne*. Sarajevo: Svjetlost.

Bajrović R., Huskić S., Fetahagić S. i dr. (2006) „Analiza predizbornih poruka vodećih političkih subjekata u BiH, izbori 2006. godine“ u okviru projekta: *Monitoring predizbornih aktivnosti vodećih političkih stranaka u BiH*. Sarajevo: ACIPS.

Banović D. & Gavrić S. (2011) *Država, politika i društvo u Bosni i Hercegovini Analiza postdejtonskog političkog sistema*. Sarajevo: University press – Magistrat izdanja.

Bieber, Florian (2006) *Post-War Bosnia. Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.

BiH (1991) Zakon o političkim organizacijama, *Službeni list SRBiH* 1991(27): 893-895.

BiH (2002) Odluka o dopuni Zakona o postupku upisa pravnih osoba u sudski registar, *Službene novine Federacije BiH* 2002(14): 495.

BiH (2012) Zakon o financiranju političkih stranaka, *Službeni glasnik BiH* 2012(95): 1-11.

Blondel, Jean (1963) *Voters, Parties and Leaders: the social fabric of British politics*. Harmondsworth: Penguin Books.

Boix, Carles (2007) "The Emergence of Parties and Party Systems", u: Boix, Carles & Stokes, Susan C. (ur.) *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Casal Bértoa, Fernando & Taleski, Dane (2015) "Regulating party politics in the Western Balkans: the legal sources of party system development in Macedonia", *Democratization*, ahead of print: 1-23 (DOI: 10.1080/13510347.2014.987664).

- Centri civilnih inicijativa (2014) *Monitoring Vijeća ministara BiH 2010. – 2014. Mandatni izvještaj*. Sarajevo: CCI.
- Chandler, David (2000) *Bosnia: Faking Democracy After Dayton*. London: Pluto Press.
- Chandra, Kanchan (2011) “What is an ethnic party”, *Party Politics* 17(2): 151-169.
- Cvrtila, Vlatko (2001) „Izborna geografija kao aspekt izborne politike u Hrvatskoj“, u: M. Kasapović, (ur.) *Hrvatska politika 1990.-2000*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Dal, Robert (1999) *Demokratija i njeni kritičari*. Podgorica: CID.
- DB (2002) Zakon o političkim organizacijama, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH* 2002(12).
- DB (2007) Zakon o izmjeni Zakona o političkim organizacijama, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH* 2007(19).
- DB (2008) Zakon o izmjeni Zakona o političkim organizacijama, *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH* 2008(2).
- Dejanović M. (2011) *Izbori u BiH 2006. i 2010. godine: Obećanja, rezultati i imovina*. Doboj: Centar za humanu politiku.
- Demokratska fronta. <http://www.demokratskafronta.ba/>, pristupljeno: 07.07.2015.
- Deschouwer, Kris (2001) “Freezing pillars and frozen cleavages: party systems and voter alignments in the consociational democracies”, u: Karvonen, Lauri & Kuhnle, Stein (ur.) *Party Systems and Voter Alignments Revisited*. London & New York: Routledge.
- Dimitrijević, Nenad (2001) “Konstitucionalizam i privatizovane države”, u: *Reč*, 63/9, Beograd.
- Dimitrijević, Nenad (2006) “Ustavna demokratija shvaćena kontekstualno”, u: *Zoran Đinđić: Etika odgovornosti*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- Đinđić, Zoran (1988) *Jugoslavija kao nedovršena Država*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada.
- Electoral Systems a World-wide Comparative Study, Inter-Parliamentary Union (IPU), Geneva, www.ipu.org.
- Epstein, Leon D. (1967) *Political Parties in Western Democracies*. New York: Frederick A. Praeger.
- Goati, Vladimir (2007) *Političke partije i partijski sistemi*. Podgorica: CeMI.
- Goati, Vladimir (2007) *Političke partije i partijski sistemi*. Podgorica: CeMI, Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore.

- Gromes, Thorsten (2009) "Daytonski sporazum za Bosnu i Hercegovinu", u: Gavrić, Saša, Banović, Damir, Krause, dr Kristina (ur.) *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine: izabrani aspekti*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Kondar Adenauer (Predstavništvo u BiH).
- Habermas, Jurgen (2011) *Ogled o ustavu Evrope*. Sarajevo: Fondacija Centar za javno pravo.
- Houghton, Tim & Deegan-Krause, Kevin (2015) "Hurricane Season: Systems of Instability in Central and East European Party Politics", *East European Politics and Societies and Cultures* 29(1): 61– 80.
- Herceg N., & Tomić Z. (2001) *Izbori i izborna kampanja u Bosni i Hercegovini 2000. godine*. Mostar: Sveučilište u Mostaru.
- Heywood, Andrew (2004) *Politika*. Beograd: Clio.
- Hogan, James (1945) *Election and Representation*. Cork: Cork University Press.
- Horowitz, Donald L. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press.
- Ibrahimagić, Omer (1999) *Politički sistem Bosne i Hercegovine*: knjiga prva. Sarajevo: Magistrat.
- Ibrahimagić, Omer, Seizović, Zarije, Arnautović, Suad (2010), *Politički sistem Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Promocult.
- Imamović, Mustafa (1997) *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878 do 1914*. Sarajevo: Bosanski kulturni centar.
- Kapidžić, Damir (2015) "Democratic Transition and Electoral Design in Plural Societies: The Case of Bosnia and Herzegovina's 1990 Elections", *Ethnopolitics* 14(3): 311-327.
- Kasapović, Mirjana (1997) "1996 Parliamentary Elections in Bosnia and Herzegovina", *Electoral Studies* 16(1): 117–121.
- Kasapović, Mirjana (2003) *Izborni leksikon*, Zagreb: Politička kultura.
- Kitschelt, Herbert (2007) "Party Systems" u: Boix, Carles & Stokes, Susan C. (ur.) *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Kitschelt, Herbert (2015) "Analyzing the Dynamics of Post- Communist Party Systems: Some "Final Thoughts" on the EEPS Special Section", *East European Politics and Societies and Cultures* 29(1): 81– 91.
- Klaić, Nada (1994) *Srednjovjekovna Bosna*. Zagreb: Eximex.

- Klaus, Preuss Ulrich (1993) *Constitutional Aspects of the Making of Democracy in the Post-Communist Societies of East Europe*. Bermen: Zentrum für Europäische Rechtspolitik.
- Kržisnik, Bukić, Vera (1997) *Bosanski identitet između prošlosti i budućnosti*. Sarajevo: Bosanska knjiga.
- Lijphart, Arendt (2003) *Modeli demokratije. Oblici i učinak vlade u trideset šest zemalja*, Beograd: Službeni list SCG; Podgorica: CID.
- Lipset, Seymour Martin (2000) "The Indispensability of Political Parties", *Journal of Democracy* 11(1): 48-55.
- Mackenzie, W. J. M. (1958) *Free Elections: An Elementary Textbook*. London: Allen & Unwin.
- Manning, Carrie (2004) "Elections and political change in post-war Bosnia and Herzegovina", *Democratization* 11(2): 60-86.
- Marković, Goran (2009) "Predsjedništvo". u: Gavrić, Saša, Banović, Damir, Krause, dr Kristina (ur.) *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine: izabrani aspekti*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Kondar Adenauer (Predstavništvo u BiH).
- Matić, Milan (1968) *Država i politika*. Beograd: Filip Višnjić.
- Michels, Robert (1962) *Political Parties, A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: Collier Book.
- Nohlen, Dieter (1992) *Izbornopravo i stranački sustav*, Zagreb: Školska knjiga.
- Nohlen, Dieter (1992) *Izbornopravo i stranački sustav*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nohlen, Dieter (2001) *Politološki rječnik; država i politika*. Osijek-Zagreb-Split: Pan Liber.
- O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe C. (1986) *Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Pađen, Ivan (2002) *Političke stranke i javno dobro, Vol. XXXIX*. Zagreb: Politička misao.
- Pajvančić, Marijana (2001) *Rečnik osnovnih pojmova i termina o izborima*. Beograd: Centar za slobodne izbore i demokratiju.
- Pajvančić, Marijana (1997) *Izbori – pravila, proračuni*. Novi Sad: Fininvest, Naša Borba.
- Panebianco, Angelo (1988) *Political Parties Organisation and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Pašić H. (1999) *Opći izbori u Bosni i Hercegovini 1998. godine*. Sarajevo: Federalno ministarstvo pravde.
- Pejanović, Mirko (2006) "Geneza razvoja političkog pluralizma u Bosni i Hercegovini", u: Lutovac, Zoran (ur.) *Političke stranke i birači u državama bivše Jugoslavije*. Beograd: Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka.
- Pejanović, Mirko (2006) "Struktura i karakteristike razvoja političkog pluralizma u BiH", u: *Razvoj političkog pluralizma u Sloveniji i Bosni i Hercegovini*. Sarajevo/Ljubljana: Promocult.
- Pravni leksikon (1970) Beograd: Savremena administracija.
- Prelot, Marcel (1976) *Političke institucije i ustavno pravo*. Beograd: Prosveta.
- Rae, Douglas (1967) *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven and London: Yale University Press.
- Reynolds, Andrew, Reilly, Ben (1999) *Oblikovanje izbornih sistema*. Sarajevo: Rabic.
- Rose, Richard, Mackie, Thomas (1988) "Do Parties Persist or Fail? The Big Trade-off Facing Organizations", u: Lawson, Kay and Merkl, Peter (ur.) *When Parties Fail, Emerging Alternative Organizations*. Princeton: Princeton University Press.
- Ross, J. F. S. (1955) *Elections and Electors*. London: Eyre and Spottiswoode.
- RS (1996) Zakon o političkim organizacijama, *Službeni glasnik RS* 1996(15): 651-654.
- RS (2002) Odluka o izmjeni i dopuni Zakona o političkim organizacijama, *Službeni glasnik RS* 2002(17): 38.
- Šaćić, Nermina (2006) *Izvan politike*. Sarajevo: Fakultet političkih nauka.
- Saračević, Nermina (2009) "Parlamentarna skupština", u: Gavrić, Saša, Banović, Damir, Krause, dr Kristina (ur.) *Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine: izabrani aspekti*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Konrad Adenauer (Predstavništvo u BiH).
- Šarčević, Edin (2010) *Ustav iz nužde: Konsolidacija ustavnog prava Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Rabic – ECLD.
- Sartori, Giovanni (1976) *Party and Party Systems, A Framework for Analysis, Vol. I*. New York: Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni (2005) *Parties and Party Systems*. Colchester: ECPR Press.
- Šegvić, Saša (2007) "Legitimnost građanskog otpora – neki teorijski aspekti", *Zbornik radova Pravnog Fakulteta*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Seizović, Zarije (2014) *Konstitutivni narodi i ustavne promjene*. Sarajevo: Dobra knjiga.

Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine (1996) Sarajevo: Godina III – Broj 20, str. 596.

Statut Hrvatske demokratske zajednice 1990, (18.03.2015.)

Statut Hrvatske demokratske zajednice BiH, (18.03.2015.)

Statut Saveza nezavisnih socijaldemokrata, (18.03.2015.)

Statut Socijaldemokratske partije BiH, (21.03.2015.)

Stranka demokratske akcije (2003) *Sveska broj 20*. Sarajevo: SDA.

Sućeska, Avdo (1995) *Državnopravni razvitak BiH*. Sarajevo: Halil Inaldžik.

Tomić Z., Spahić B., Granić I. (2008) *Strategija izbornih kampanja*. Zagreb-Sarajevo: Synopsis.

Von Beyme, Klaus (1985) *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower Publishing.

Von Beyme, Klaus (2005) *Transformacija političkih stranaka*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.

Waller, Michael (1996) “Party Inheritances and Party Identity”, u: Pridham, Geoffrey and Lewis, Paul (ur.) *Stabilizing Fragile Democracies*. London and New York: Routledge.

Wolff, Stefan (2006) *Ethnic Conflict. A Global Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

Zukić A. (2012) *Demokratski izbori u Bosni i Hercegovini 1990 – 2010*. Sarajevo: Sarajevo Publishing.

Internet izvori:

Dosije (2014) *Izborna kampanja u BiH: Slogani nemaštoviti, reciklirani i dosadni*. <http://dosije.ba/izborna-kampanja-u-bih-slogani-nemastoviti-reciklirani-i-dosadni/>

Europarat, (2015) Preuzeto sa: <http://www.coe.int/de/web/portal/bosnia-and-herzegovina>

Hadžović S. (1998) *Poljuljan monolitni tronožac SDA, SDS i HDZ*. Sarajevo: Republika. Preuzeto sa: http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/196/196_4.HTM

Hrvatska demokratska zajednica 1990. <http://www.hdz1990.org/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Hrvatska demokratska zajednica BiH. <http://www.hdzbih.org/>, pristupljeno: 07.07.2015.

http://sdp.ba/datoteke/uploads/dokumenti/STATUT_SDP_BiH.pdf

<http://www.aceproject.org>

<http://www.coe.int>

<http://www.demokratskafronta.ba/index.php?lang=ba&sel=29>, pristupljeno: 21.03.2015.

http://www.hdz1990.org/?page_id=1033

http://www.hdzbih.org/upload/tbl_dokumenti/program2011_web_164515.pdf

<http://www.ifes.org>

<http://www.sda.ba/dokumentaSDA/STATUT%20SDA.pdf>, pristupljeno: 21.03.2015.

<http://www.snsd.org/images/dokumenti/statut-snsd.pdf>

http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/98/196/196_4.HTM

<https://www.parlament.ba/istorija/default.aspx?id=28030&langTag=bs-BA&pril=b>

IFIMES (2014) B&H: Nakon izbora neće biti velikih promjena. Ljubljana: <http://www.ifimes.org/ba/8856>

Istinomjer (2014) Izvještaj o ispunjenosti predizbornih obećanja partija na vlasti u Bosni i Hercegovini u mandatu 2010-2014. Sarajevo: UG «Zašto ne». <http://istinomjer.ba/im3/wp-content/uploads/2014/09/Izvj%C5%A1taj-o-ispunjenosti-predizbornih-obe%C4%87anja-partija-na-vlasti-u-Bosni-i-Hercegovini-u-mandatu-2010-2014.-partije.pdf>

Ivana M. (2014) Predizborni slogani: osiguranje bolje budućnosti napokon postalo važnije od osiguranja nacionalnih interesa. <http://www.6yka.com/blogovi/blog/20226/predizborni-slogani-osiguranje-bolje-buducnost-napokon-postalo-vaznije-od-osiguranja-nacionalnih-interesa>

Izborni zakon Bosne i Hercegovine, <http://www.izbori.ba>

Izbornimonitor.ba (2015) Dostupno na: <http://izbornimonitor.ba/info-o-izborima-2014/o-izborima-u-bosni-i-hercegovini/>.

Katana E. (2010) *Predizborni slogani kao devedesetih*. Radio slobodna Evropa: http://www.slobodnaevropa.org/content/bih_izbori_stranke_kampanje_slogani/2146744.html

MHDZ (2010) Glavni slogan kampanje HDZ BiH: Snaga kojoj vjerujem, <http://>

www.mhdz-ljubuski.com/novosti/1395-glavni-slogan-kampanje-hdz-bih-snaga-kojoj-vjerujem

Partija demokratskog progresa. <http://pdp.rs.ba/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Savez nezavisnih socijaldemokrata. <http://www.snsd.org/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Savez za bolju budućnost BiH. <http://www.sbb.ba>, pristupljeno: 07.07.2015.

Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine. <http://sdp.ba/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Središnje izborno povjerenstvo, Statistike i rezultat izbora. <http://www.izbori.ba/>, pristupljeno: 16.04.2015.

Srpska demokratska stranka. <http://www.sdsrs.com/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Statut Srpske demokratske stranke. http://www.sdsrs.org/dokumenti/Statut_SDS.pdf,

Stranka demokratske akcije. <http://sda.ba/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Stranka za BiH. <http://www.zabih.ba/>, pristupljeno: 07.07.2015.

Ustav Bosne i Hercegovine, <http://www.ustavnisud.ba>

Suad Arnautović
Nermina Mujagić
Damir Kapidžić
Amer Osmić
Elma Huruz

POLITIČKI PLURALIZAM I UNUTARSTRANAČKA DEMOKRATIJA

Nacionalna studija za Bosnu i Hercegovinu

**BALKAN COMPARATIVE
ELECTORAL STUDY:**
IMPACT OF PERSONAL VOTE
ON INTERNAL PARTY DEMOCRACY

Sadržaj

PREDGOVOR	7
1. POLITIČKI SISTEM	13
<i>Nermina Mujagić</i>	
1.1. Historijski pregled	13
1.1.1 Državnost Srednjovjekovne Bosne.....	13
1.1.2 Turska okupacija (1463. – 1878.).....	14
1.1.3 Austrougarska okupacija (1878.-1918.).....	15
1.1.4 Južnoslavenski zagrljaj	16
1.1.5 Drugi svjetski rat i povratak teritorijalnog integriteta BiH.....	18
1.2. Osamostaljenje BiH nakon raspada SFRJ –pravni aspekt	19
1.3. Aktualni političkih sistem i ustavni poredak	21
1.3.1 Ustavna aharhija u ratnim okolnostima.....	21
1.3.2 Daytonski sporazum i izgradnja konkordacijske demokratije	21
1.3.3 Internacionalna uprava u BiH	24
1.4. Zakonodavna vlast.....	25
1.4.1 Parlamentarna Skupština BiH.....	25
1.5. Izvršna vlast	27
1.5.1 Predsjedništvo BiH.....	27
1.5.2 Neke specifičnosti načina odlučivanja Predsjedništva BiH	29
Zaključak.....	29
2. STRANAČKI SUSTAV	33
<i>Damir Kapidžić</i>	
Uvod.....	33
2.1 Uvođenje višestranačja i razvoj političkog pluralizma od 1990. godine.....	34
2.2 Struktura društvenih rascjepa u BiH	36
2.3 Pravni osnov formiranja i financiranja političkih stranaka	37
2.3.1 Osnivanje i registracija političkih stranaka.....	38
2.3.2 Financiranje političkih stranaka	39
2.4 Političke stranke na izborima za Parlament BiH 1996.-2014. godine.....	41
2.4.1 Statistički pregled stranaka n izborima za Parlament BiH.....	41
2.4.2 Elektivne stranke i broj efektivnih stranaka.....	43
2.4.3 Stranačke koalicije.....	45
2.5 Relevantne stranke u BiH	46
2.5.1 Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH)	47
2.5.2 Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD).....	47
2.5.3 Socijaldemokratska partija BiH (SDP)	48
2.5.4 Srpska demokratska stranka (SDS).....	48
2.5.5 Stranka demokratske akcije (SDA)	49
2.5.6 Ostale relevantne stranke	49
Zaključak: Stablnost stranačkog sustava BiH.....	51

3. IZBORNI SISTEM	55
<i>Suad Arnautović</i>	
3.1 Izborne jedinice - uvod	55
3.1.1 Izborne jedinice u Bosni i Hercegovini	58
3.2 Tip glasačkog listića - Postupci glasanja	62
3.3 Preračun glasova u mandate.....	73
3.4 Usklađenost izbornog sistema sa međunarodnim standardima	74
3.4.1 Tajnost glasa	79
3.4.2 Univerzalnost- općost	80
3.4.3 Direktnost.....	80
3.4.4. Jednakost	81
3.4.5. Sloboda izbora	82
Umjesto zaključka	83
4. IZBORNE KAMPANJE I OPĆI IZBORI OD 1996. DO 2014. GODINE	87
<i>Amer Osmić</i>	
Uvod.....	87
4.1 Izborna kampanja i Izbori za prvi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (1996-1998).....	88
4.2 Izborna kampanja i Izbori za drugi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (1998-2000).....	89
4.3 Izborna kampanja i Izbori za treći saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2000-2002).....	91
4.4 Izborna kampanja i Izbori za četvrti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2002-2006)	94
4.5 Izborna kampanja i Izbori za peti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2006-2010).....	96
4.6 Izborna kampanja i Izbori za šesti saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2010-2014).....	98
4.7 Izborna kampanja i Izbori za sedmi saziv Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (2010-2014).....	101
5. UNUTARSTRANAČKA DEMOKRATIJA	109
<i>Elma Huruz</i>	
Uvod.....	109
5.1 Unutarstranačka demokratija i distribucija moći.....	110
5.2 Unutarstranački izbori	111
5.3 Unutarstranačke promjene i procesi	119
Literatura	122
Lista tabelarnih prikaza i skraćenica	130
Biografije autora	133